

АКАДЕМИЯ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ГОД 1988

ВИЛЬНИУС «МОКСЛАС» 1989

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR—BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1988

VILNIUS

1989

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1988

VILNIUS

1989

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1988 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1989

MBBK 9(TL)

Li237

Redakcinė kolegija:

Vytautas MERKYS (vyr. redaktorius), Alfonsas EIDINTAS, Vida KNIURAITĖ, Vacys MILIUS, Leonas MULEVICIUS, Rita STRAZDONAITĖ (sekretorė), Tamara TARSILOVA, Adolfas TAUTAVICIUS, Irena VALIKONYTE, Regina ŽEPKAITE (vyr. redaktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
232600 Vilnius, Kosciuškos 30

Išleista pagal LTSR MA Istorijos instituto užsakymą

L 0503020908—239 Z—89
M 854(08)—89

© LTSR MA Istorijos institutas, 1989

Pavadinime glūdi prasminis turinys, tad jo reikšmė priklauso nuo konteksto ir situacijos, kurioje pavartotas pavadinimas.

Bet kurias žinias, taigi ir mokslines, galima apibūdinti kaip nežinomojo pateikimą per žinomąjį (žinomas — nežinomojo reprezentatorius). Tačiau šioje struktūroje žinomas reprezentatorius jau turi būti įvaldytas, veikti kultūrinėje (mokslinėje) terpėje kaip suvoktas realybės fragmentas. O įvaldymas reikalauja bent tam tikros — mokslo — kalbos. Mokslo kalba nuolat tobulėja, bet kartu turi grįžtamąjį poveikį kasdieninei kalbai. Tačiau šnekamoji kalba, aptarianti objektų ypatybes, nepakankama mokslo reikalams. Jos sąvokos netikslios ir daugiareikšmės, jų tikrąją reikšmę galima suvokti tik kalbinio bendravimo kontekste, nes šnekamąją kalbą kontroliuoja kasdieninė patirtis⁴¹.

Mes per mažai žinome apie XV—XVIII a. žmonių mąstymo ir sampratos būdą, apie tai, kas buvo žinoma visiems ir kam nereikėjo jokio iššifravimo. Jei, laikui bėgant, jo vartotų sąvokų, terminų ir definicijų tiksli reikšmė buvo užmirštama, natūralaus jų perimamumo gijos nutrūko ir jei šių sąvokų, terminų ir definicijų žodinei išraiškai formaliai bus taikomos ir perkeliamos dabartinės šių žodžių reikšmės, bus kuriamos izoliuotos, nuo istorijos šaltinių atitrūkusios loginės struktūros ar daromos scholastinės išvados, įvilkotos į mokslinį pavidalą. Deja, istorijos moksle nemaža buvo atvejų, kai koncepcija tapdavo reikšmingesne už šaltinį — tokiais atvejais šaltiniai buvo traktuojami tik pagal tai, kaip istorikas įsivaizduoja nagrinėjamą epochą.

Baigiamųjų pastabų vietoje pateiksime citatą iš akademiko Juozo Jurginio straipsnio: „Rusų bojarinas ir lietuvių bajoras — slaviškos kilmės žodžiai, klasinės visuomenės pradžioje reiškę karį. XVI a. jų prasmės tiek išsiskyrė, kad Rusijoje tas žodis ėmė reikšti stambų ir įtakingą feodalą, o Lietuvoje po Valakų reformos ir 1588 m. Lietuvos Statuto patvirtinimo bajoras — tai du valakus gaęs ir į lažo darbus neinantis valstietis“⁴².

Egidijus Banionis

DEL KAI KURIŲ IEČIŲ RUSIŲ PAVADINIMO

Įvairių pavidalų ietys lietuvių kalboje apibendrinamos vienu *ieties* pavadinimu. O jų būta nemaža: nuo didelių iečių, kuriomis išbalno išversdavo šarvuotus riterius, iki lengvų svaidomųjų. Ne taip paprasta visiems šitiems pavidalams rasti lietuviškų atitikmenų, juo labiau kad šaltinių terminija marga ir ne visuomet aiški. Straipsnyje pasitenkinsime iečių klasifikacija 1567 m. Lietuvos kariuomenės surašyme.

⁴¹ Визгин В. П. Культура — знание — наука; Степин В. С. Специфика научного познания и социокультурные предпосылки его генезиса // Наука и культура. М., 1984. С. 55, 145.

⁴² Jurginis J. Istorija — mokslas ir menas // Mokslas, jo metodai ir kalba. V., 1981. P. 66.

Išimtimi reikia laikyti polonizmą *влочня*. Jis labai retas ir var-tojamas didžiajai kariuomenės daliai nebūdingos ginkluotės atve-ju¹. Šiaip sąrašuose aiškiai skiriamos sunkesnės ir lengvesnės ie-tys. Sunkesnės vadinamos *древце* ir vyrauja ponų būriuose, kurie paprastai visi šarvuoti, aprūpinti skydais². Ir lenkų šaltiniuose ietis *drzewce* turi gerai ginkluoti kariai³. Kita iečių rūšis — *ragotinė* (*рогатина*). Ji vyrauja blogiau apsiginklavusiuose pavietų būriuose⁴. Žemaitijoje šiuo atveju paprastai rašoma *оуцен*⁵. Dydžio abu pastarieji pavidalai, matyt, panašaus ar skyrėsi labai mažai. Tačiau vargu ar galima jų pavadinimus besąlygiškai laikyti sinonimais. Mat *оуцен* vadinama ietis prie antgalio turėjo užbarzdą, kuria buvo galima atremti kalavijo ar kardo kirtį⁶. Tokių užbarzdų pasitaiky-davo ir *ragotinėse*⁷, bet iš žemaičių tijūnų būrių aprašymo, kur greta minimi abu šie pavadinimai, išeitų, kad ietys nebuvo visiškai tapačios⁸.

Ivertinant, kad *ragotinė* ir ietis *оуцен* labai panašios, vis dėlto reikėtų galvoti apie atskirą pastarosios lietuvišką terminą. Savai-me suprantama, jo neturi ir sunkioji ieties lytis. Reikia termino dar ir svaidomajai iečiai (rus. *сулица*, vok. *der Wurfspiess*), kuri XIII—XIV a. buvo labai paplitusi tarp baltų⁹.

Dydžio ji gal buvo panašaus į tą ietį, kurią XVI a. vadino *оуцен*, bet skyrėsi jų paskirtis. Vadinasi, reikia terminų sunkiajai iečiai *древце*, lengvai užbarzdinei iečiai *оуцен* ir svaidomajai iečiai (maž-daug vidutinę ietį *рогатина* atitinka lietuviškas terminas *ragotinė*).

Atsižvelgiant į savybes, ietį *древце* būtų galima vadinti *ilgiete*, ietį *оуцен* — *užbarzdine*, svaidomąją ietį — *svaidiete*.

Edvardas Gudavičius

¹ Русская историческая библиотека. Пг., 1915. Т. 33. Литовская Метрика. Отд. 1, ч. 3 (toliau — РИБ). С. 460: «Пан Вацлав Акрипа, секретар короля его милости, [...] ставил коней пять збройне — зброй блях., штурмгабы, а влочни».

² Ten pat. P. 447—448; «Пан Тальвош, каштелян Менский, староста Ды-нембургский, ставил почту [...] коней тридцать семь збройно — пнцири., пр., тар., дров». Žr. taip pat: Ten pat. P. 447, 449, 452—454, 456—462.

³ Słownik staropolski. W-wa, 1957. Т. 2, з. 3(9). S. 203: „Cum decem nobilibus [...] bene armatis cum hastis al. z drzewcy“.

⁴ РИБ. С. 542: «Всех коней 6 збройно пнцир., пр., рогаги; žr. taip pat: Ten pat. P. 551—555.

⁵ Ten pat. P. 1260—1266.

⁶ Gloger Z. Encyklopedia staro-polska ilustrowana. W-wa, 1902. Т. 3. S. 311.

⁷ Ten pat. P. 312.

⁸ РИБ. С. 1257—1258: «Панове Тивунове [...] драбов з ошепы 2 [...] драбов чотыри з рогаги».

⁹ Полное собрание русских летописей. Спб., 1843. Т. 2. С. 188: «Наутрѣя же выехаша Немце со самострелы, и ехаша на не Русь с Половци и стрела-ми, и Ятвязе со сулицами».